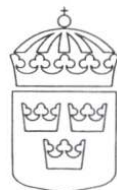

Riksdagens protokoll

1992/93:79

Fredagen den 19 mars

Kl. 9.00–10.56

Protokoll
1992/93:79

1 § Svar på interpellation 1992/93:83 om Mellanöstern

Svar på interpellationer

Anf. 1 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Fru talman! Hans Göran Franck frågar i en interpellation om Mellanöstern på vilket sätt regeringen avser verka för att man skall uppnå framsteg i fredsprocessen. Vidare frågar Franck vilka åtgärder regeringen vill vidta för att uppnå amnesti för alla politiskt frihetsberövade, för att alla deporterade skall få återvända hem, att bosättningarna stoppas och alla utbildningsanstalter öppnas i de ockuperade områdena. Slutligen frågar Hans Göran Franck om regeringen är beredd att ta något medlande initiativ för att söka lösa problemen med mänskliga rättigheter i Mellanöstern. Detta skulle ske, menar Franck, genom att skapa en grupp för mänskliga rättigheter inom ramen för fredsprocessen.

Fru talman! När fredsprocessen i Mellanöstern inleddes i oktober 1991 innebar det ett historiskt genombrott för möjligheten av en lösning på en av efterkrigstidens långvarigaste och mest djupgående konflikter. Då man bedömer framstegstakten i processen måste det ske mot bakgrund av konfliktens komplexitet och långa historia.

Efter mina resor nyligen i Israel, de ockuperade områdena och Egypten har jag intrycket att det finns en stark vilja hos såväl israeler som palestinier att snarast möjligt gå vidare med fredsprocessen. Mina samtal i regionen har också stärkt mig i uppfattningen att alla parter har ett strategiskt intresse av en fredsuppgörelse. Möjligheten att ersätta konflikt med konstruktivt samarbete har konkretiserats genom den pågående processen. Det gäller nu att gå vidare mot detta mål, närmast genom att finna en lösning på den kris som uppstått till följd av Israels beslut att deportera över 400 palestinier. Inbjudningar har nu gått ut till en ny förhandlingsrunda, vilket i sig kan ses som en bekräftelse på att den internationella dialogen med parterna bidragit till att föra processen framåt. Det är min förhoppning att alla parter till sist skall infinna sig till återupptagna förhandlingar och att de gynnsamma faktorer som ledde till att Madridsamtalen över huvud taget kom till stånd även kommer att bestämma den fortsatta utvecklingen.

Som en av processens sponsorer och initiativtagare behåller USA sitt avgörande inflytande på utvecklingen. Från alla parter framhålls vikten av att USA fortsätter att axla sitt ansvar i regionen. Utrikesminister Warren Chris-

tophers nyligen genomförda rundresa synes ha lagt grunden för ett aktivt direkt engagemang från Clintonadministrationens sida i fredsprocessen.

Fru talman! Det är ett övergripande mål för svensk Mellanösternpolitik att, genom stöd till fredsprocessen, bidra till att fred och säkerhet uppnås i området. I förhandlingsprocessen förutsätts parterna själva vara den drivande kraften, vilket dock inte hindrar att även Sverige har en roll att spela för att främja processen.

Grundläggande är härvid att vi upprätthåller öppna och positiva kontakter med alla inblandade parter. Sverige stödjer helhjärtat fredssamtalens parter gentemot de krafter som motsätter sig en fredslösning.

Vårt bistånd till de ockuperade områdena är inriktat på att dels hjälpa särskilt utsatta grupper, dels bidra till den grund som nu läggs för en framtida administration. Egna iakttagelser och samtal i området har övertygat mig om att detta stöd bör fortsätta, liksom vårt förhållandevis stora bidrag till flyktingarna genom UNRWA.

Liksom hittills bör vi tillsammans med andra länder också fortsätta att aktivt bevaka de multilaterala arbetsgrupper som utgör en del av fredsprocessen. Siktet bör vara inställt på att konkret bidra till detta arbete i de fall där möjligheter uppstår. Inte minst intressanta är de samarbetsmöjligheter som diskuteras inom det ekonomiska området, där den privata sektorn inom svenskt näringsliv bör uppmuntras att öka sin aktivitet.

Fru talman! Hans Göran Francks andra fråga handlar om åtgärder för att motverka vissa kränkningar av mänskliga rättigheter.

Uppgifterna om ökad våldsutövning i de ockuperade områdena är djupt oroande. Denna våldsupptrappning hotar fredsprocessen och undergräver de krafter som motsätter sig denna.

FN kommer i framtiden att få en ökad roll i bevakningen av de mänskliga rättigheterna i de ockuperade områdena, genom att man tillsätter en rapportör. Mot bakgrund av den stegrade våldsupptrappningen i de ockuperade områdena kan en sådan fylla en viktig funktion.

Den svenska regeringen har vid flera tillfällen markerat sin uppfattning att den fjärde Genèvekonventionen om skydd för civilbefolkningen under okkupation, liksom en rad centrala mänskliga rättighetskonventioner, är tillämpliga på de ockuperade områdena – och måste respekteras.

Under mina samtal i Israel hade jag tillfälle att mer utförligt framlägga regeringens syn på såväl deportationen som andra kränkningar av mänskliga rättigheter i de ockuperade områdena. Jag framhöll Sveriges fulla stöd för säkerhetsrådets resolution 799, i vilken krävs att de deporterade tillåts återvända.

Nyligen har vår uppfattning kommit till uttryck i ett gemensamt nordiskt inlägg vid mötet med FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna. I detta anförande återfinns väl kända svenska ståndpunkter vad avser de kränkningar av mänskliga rättigheter i de ockuperade områdena som omnämns i interpellationen. Dessutom stödde Sverige genom medförslagsställarskap en resolution som krävde att Israel fullt ut upphör med bosättningar på de ockuperade områdena.

Fru talman! Frågan om en arbetsgrupp för mänskliga rättigheter inom ra-

men för fredsprocessen har främst diskuterats med avseende på dess multilaterala del.

De multilaterala fredssamtalen har som ett huvudsyfte att lägga grunden till ett framtida fredsscenario på basis av en regional helhetssyn. Det är önskvärt att mänskliga rättigheter införs som ett viktigt element i en framtida fredsordning.

Jag har därför förklarat att Sverige är berett att vara värd för en multilateral arbetsgrupp om mänskliga rättigheter, om inblandade parter själva är överens om detta. Med tanke på den centrala betydelse respekten för mänskliga rättigheter har för att skapa ömsesidigt förtroende i regionen, finner jag idén värd att stödja. Jag är beredd att även stödja andra initiativ som kan bli aktuella för att främja de mänskliga rättigheterna. Likaså kan frågan om valövervakning bli aktuell i samband med att ett övergångsstyre upprättas i de ockuperade områdena. Sverige bör då vara berett att bidra med valobservatörer.

Anf. 2 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Fru talman! Jag ber att få tacka utrikesministern för det utförliga och även – det vill jag gärna säga – insiktsfulla svaret om situationen i Mellanöstern. Jag har själv flera gånger besökt de ockuperade områdena, och jag tror att det är värdefullt att man kan studera situationen på plats. Jag förstår att utrikesministern genom sitt nyligen gjorda besök har skaffat sig nya kontakter som kan bli värdefulla i det fortsatta arbetet.

Först till fredsprocessen. Jag menar att det nu gäller inte bara för Sverige utan även för många andra länder att bli betydligt aktivare när det gäller att få till stånd nya framsteg i denna process. Sverige kan, menar jag, spela en mycket viktig roll. Jag tror också att utrikesministern har åstadkommit en god början på en än mer aktiv roll. Det gäller då inte bara parterna, utan det gäller också att mobilisera andra länder till stöd för fredsprocessen. En fråga som spelar en nyckelroll är USA:s hållning. Det har utrikesministern också angivit i sitt svar.

Jag har nu sett att utrikesministern skall sammanträffa med den amerikanske utrikesministern Warren Christopher i slutet av mars. Jag menar att det bör vara ett bra tillfälle att framföra de svenska synpunkterna. Men jag tror att det nu också bör komma till ett nytt moment i den här saken.

Det förefaller som att det inte är möjligt att nå större framsteg i fredsprocessen utan att PLO dras in i den på ett mer direkt sätt – nu kan man säga att det är indirekt. Det här är också synpunkter som framförs från olika håll, inte bara från palestinierna själva. Tanken har stöd på olika håll, inte minst i arabvärlden.

Det här är särskilt viktigt av den enkla anledningen att det finns en annan mycket militant organisation, Hamas, som spelar en mycket negativ roll. Hamas uppfattar både Israel och PLO som sina fiendliga motparter. Jag menar att det, i det här läget när Hamas spelar en så negativ roll för fredsprocessen, är nödvändigt att ta ett nytt steg.

Jag läser ur en rapport som återgavs i en svensk morgontidning att de sammanslutningar som finns nu i de ockuperade områdena beskrivs såsom de blodigaste hitintills. Det är en upptrappning som är mycket allvarlig. I dag

Prot. 1992/93:79
19 mars 1993

Svar på interpellationer

varnar Hamas för att organisationen skall vidga sin aktivitet från Gaza – där man har koncentrerat den – till andra delar, framför allt till Västbanken.

Jag menar att utrikesministern under USA-besöket bör ta tillfället i akt att försöka återuppta Sveriges roll och diskutera med den nya amerikanska administrationen om att ta ett nytt steg för att få in PLO i fredsprocessen. Det föreligger bättre förutsättningar nu beroende på att det straffbelagda förbudet som fanns i Israel mot kontakter med PLO är upphävt. Det är i alla fall en signal om att det finns en annan jordmån för att gå vidare på den här punkten.

Utrikesministerns hållning är mycket positiv när det gäller en mänsklig rättighetsgrupp. Men det gäller att inte bara stödja den utan att aktivt verka för den. Jag tycker att regeringens ställningstagande inte riktigt framgick av svaret, och jag hoppas på utrikesministerns klargörande på den punkten.

Anf. 3 KENT CARLSSON (s):

Fru talman! Det svar som utrikesministern har lämnat är positivt på många punkter. Att Sverige har varit medförslagsställare när det gäller att bosättningarna skall upphöra fullt ut är utmärkt. Beskedet om fördömandet av de deporteringar som Israel har gjort och beskedet om Sveriges positiva inställning till att stödja en MR-grupp är också bra. Hela svaret andas en annan ton än den som förekommit vid tidigare diskussioner med utrikesministern, mig själv, Hans Göran Franck m.fl. Svaret visar att regeringen mer aktivt än tidigare är beredd att driva de här frågorna.

Jag vill ställa en del kompletterande frågor. Utrikesministern säger i svaret när det gäller MR-gruppen ” – – om inblandade parter själva är överens om detta”. Har konkreta samtal förts? Har den svenska regeringen nyligen – kanske under den resa som utrikesministerns gjort – haft diskussioner med de berörda parterna?

Det finns möjligheter till att ta andra initiativ och att verka på andra vägar för att hjälpa fredsprocessen framåt. Vi är ju överens om att fredsprocessen är det mest väsentliga just nu; därför skulle jag vilja veta om det finns andra funderingar hos den svenska regeringen om hur man kan bidra. Det har sett rätt mörkt ut för fredsförhandlingar, inte minst efter Israels beslut att deportera 418 palestinier utan någon rättegång eller den juridiska process som man bör ha i en stat som betecknar sig såsom rättsstat. Det har allvarligt skadat hela det maskineri som drogs i gång genom Madridsamtalen.

Med den utveckling som har varit tror jag att vi tyvärr kan komma att hamna i det läget att förhandlingarna brakar samman. Det gäller då att ha en beredskap för vad man i det läget skall göra. Har utrikesministern några funderingar kring vad Sverige och världsorganisationen FN har för möjligheter att göra någonting?

Anf. 4 VIOLA FURUBJELKE (s):

Fru talman! Jag hade egentligen inte tänkt delta i den här debatten. Men när fjag läste utrikesministerns svar blev jag så positivt överraskad av en del i det att jag vill kommentera det särskilt, nämligen utrikesministerns besked om att Sverige har anmält intresse för att åtaga sig uppdraget som ordförande i en multilateral arbetsgrupp om mänskliga rättigheter.

Mina frågor är: Vilken är reaktionen från de inblandade parterna på det här förslaget? Hur går vi vidare? Jag anser att det brådskar och att det inte kan vänta. Vi är fulla av iver att försöka få något resultat och att den här arbetsgruppen kommer till. Vilken är utrikesministerns plan för att gå vidare för att förverkliga den multilaterala arbetsgruppen om mänskliga rättigheter?

Anf. 5 KARL-ERIK SVARTBERG (s):

Fru talman! Hans Göran Franck kallade svaret insiktsfullt. Jag instämmer med honom. Redovisningen är utomordentligt bra. Jag skulle vilja säga att redovisningen utvisar en uppstramning av svensk Mellanösternpolitik. Svaret innehåller både bra och viktiga markeringar.

För att framhäva det som sägs i svaret vill jag peka på ett par markeringar. Att utrikesministern talar om att bidra till den grund som läggs för en framtida administration är en mycket klar och bra markering. Även påpekandet om den i framtiden vidgade rollen för FN, genom att en rapportör tillsätts för att bevaka de mänskliga rättigheterna i de ockuperade områdena, är bra. Det som vi har fått veta genom medierna, nämligen att utrikesministern framhöll Sveriges fulla stöd för säkerhetsrådets resolution 799, i vilken krävs att de deporterade tillåts återvända, är också bra.

Det finns annat som är viktigt att framhäva, men jag vill liksom de tidigare talarna ta fasta på just detta att Sverige förklarat sig berett att vara värd för en multilateral arbetsgrupp om mänskliga rättigheter. Jag tror att man måste sätta de inblandade parterna på spåret. Jag har upplevt av de rapporter som jag har fått om fredsprocessen att det är just själva mötet mellan parterna i konflikten som är det viktiga och som ger öppningar.

Jag föreslår därför utrikesministern att öppna för en sådan här multilateral arbetsgrupp genom att bjuda in till en konferens här i Sverige om de mänskliga rättigheterna i de ockuperade områdena. Till denna konferens skall parterna i konflikten och en bred multilateral arbetsgrupp bjudas in, alltså intressenter från olika håll inom FN-organisationen.

Jag tror att det skulle skapa en öppning för den här arbetsgruppen och bidra till att elda på fredsprocessen, som nu har gått i stå.

Anf. 6 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Fru talman! Jag tackar för de många positiva kommentarer som jag har fått. Jag vill omedelbart haka på Karl-Erik Svartbergs uttryck "eldar på" fredsprocessen. Det understryker i sig den försiktighet med vilken de primärt inblandade länderna, men inte minst de länder som står en bit därifrån, samtidigt måste agera. Vi skall ha detta i åtanke, när vi funderar med största allvar på vad vi kan göra för att bidra till fredsprocessen, dvs. att vi måste agera på ett sådant sätt att vi verkligen stöder fredsprocessen och inte försvårar för de parter som är aktivt engagerade.

Jag kan redovisa ett intryck från mitt besök i regionen, och det var att här pågår en oerhört aktiv besöksdiplomati. Det är verkligen så att parterna befinner sig i ständig kontakt med varandra, med hjälp av moderna kommunikationsmedel av varjehandas slag, och vi skall inte underskatta vad det i själva verket betyder för möjligheterna att lösa de svåra frågorna, bl.a. de-

portationerna. Vi måste ha respekt för detta, därför att detta är högkvalificerade människor, som naturligtvis känner sina egna problem allra bäst. Den respekten vill jag ge uttryck för, så att vi inte på något sätt stör någonting som är oerhört väsentligt och som det också finns förhoppningar om att det skall leda vidare.

Låt mig också ta tillfället i akt – vi bör alla göra det – att uttrycka vår oerhört starka oro för och vårt avståndstagande från våldsutvecklingen. Den är förfärlig. Det är förfärligt att läsa om den i tidningarna och att bevittna den på TV. Den är naturligtvis allra värst för de människor som berörs av den. Det är alltså människor som dör och skadas varje dag i områdena.

Jag tycker, liksom Hans Göran Franck, att det var mycket obehagligt att läsa om de hot som Hamas nu har utslungat om en upptrappad våldsutveckling. Den analys man måste göra är att detta är försök att sabotera fredsprocessen, och detta måste vi på alla sätt ta avstånd från.

Vad kan Sverige göra? Vi måste komma ihåg – får jag därmed ändå vända mig litet mot vad Hans Göran Franck sade – att det i dagens läge inte handlar om att återuppta Sveriges roll. Situationen är väsentligt annorlunda nu än den var när Sten Andersson gjorde sina insatser, som säkert var mycket utmärkta. Det var en väsentligt annorlunda tid då – vi måste inse detta.

Parterna är i direkt kontakt med varandra i dag. Mitt intryck är att PLO i själva verket också är kraftigt involverat. Vi har ju sett den rörelse som Israel har visat i den frågan, som är nog så väsentlig. Jag har den djupaste respekt för det palestinska ledarskap som jag träffade på de palestinska områdena.

Därmed kommer jag till frågan om en multilateral arbetsgrupp, som Kent Carlsson tog upp. Vi skall vara medvetna om att det finns en bilateral arbetsgrupp för mänskliga rättigheter mellan Israel och palestinierna. Vi kan förstå att den inte fungerar så bra. Det finns alltså en önskan från palestinsk sida, en mycket klok önskan också för framtiden, därför att respekten för de mänskliga rättigheterna måste föras in som en del i en hållbar fredsordning. Jag tänker framåt, och det är därför som jag tycker att det är mycket viktigt att få till stånd en multilateral arbetsgrupp.

Jag fick redovisat från palestinsk sida att palestinierna har fört direkta samtal med amerikanerna om det här, och naturligtvis med andra parter, och än så länge icke funnit den rätta responsen.

Jag tycker att det här är en naturlig sak för Sverige att föra vidare. Det är väl i linje med vår utrikespolitik. Jag tror att vi kan göra en konstruktiv insats. Jag vill inte här och nu säga exakt hur jag skall gå vidare med frågan, men det gör jag gärna vid ett senare tillfälle, då vi har fått möjlighet att fundera. Jag skall naturligtvis ta till mig Karl-Erik Svartbergs förslag, men jag tror att vi måste tänka noggrant på hur vi agerar, så att vi inte stör utan i stället stöder.

Anf. 7 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Fru talman! Jag är mycket väl medveten om den faktiska roll som PLO spelar i fredsprocessen. Det är också viktigt att PLO tar sitt ansvar, så som förutsättningarna nu är. Det nya momentet, som jag ville trycka på, är detta att Hamas håller på att spela en ny och mycket viktigare roll. Det skulle

kunna vara en markering för framtiden, om man formellt drog in PLO på ett annat sätt.

Jag tycker ändå att utrikesministern bör samtala med den amerikanske utrikesministern om den här situationen, som innebär starka faromoment just nu. Det är lätt att dra fram en hel del positiva sidor, men vi måste göra klart för oss att bilden trots allt är mycket mörk.

Jag vill fästa uppmärksamheten på en annan sak, som kanske kan vara både positiv och negativ. Syriens president har nu uttryckligen sagt ifrån att det inte är fråga om att förhandla direkt med Israel utan att det måste vara en helhetsuppgörelse. Det är också viktigt när det gäller fredsprocessens strategi. Det är alltså inte längre möjligt att återkomma till uppgörelser av Camp David-karaktär, utan nu är det fråga om att få helhetsuppgörelser.

Det är då olika frågor som spelar en mycket viktig roll. Jag vill dra fram detta med att den palestinska sidan måste stärkas i processen, så att inte de negativa krafterna tar över. En annan sak är MR-gruppen.

Jag vill nämna att Europarådet har varit inbjudet till Israel och också har gjort besök i de ockuperade områdena. Europarådets president Miguel Martinez talade inför Knesset, vilket var en mycket anmärkningsvärd sak. Jag vill i det sammanhanget nämna, eftersom vi har haft diskussioner i Europarådet just med Miguel Martinez om detta, att han för Europarådets del är mycket positivt intresserad av att medverka och att hjälpa till för att en sådan här MR-grupp skall kunna bli framgångsrik.

Det hör till de aktiva insatser som jag skulle vilja fästa utrikesministerns uppmärksamhet på. Det kan finnas en öppning och en möjlighet för Sveriges insatser på just den här punkten.

Anf. 8 KARL-ERIK SVARTBERG (s):

Fru talman! Jag använde uttrycket "eldas på", och det gjorde jag därför att det brådskar, precis som Hans Göran Franck, de övriga och utrikesministern själv har påpekat när det gäller Hamas och Hamas inflytande, som ju växer i en förfärande fart. Därför menade jag att det är viktigt att fredsprocessen kommer i gång igen.

Jag är självfallet beredd att ställa mig bakom utrikesministerns formuleringar, på samma sätt som med följande mening i svaret: "Med tanke på den centrala betydelse respekten för mänskliga rättigheter har för att skapa ömsesidigt förtroende i regionen, finner jag idén värd att stödja."

Det är just fråga om att skapa förtroende, och därför är jag inte ute efter att störa fredsprocessen, utan att stödja den. Jag tror att vi kan göra det från svensk sida genom att agera mera aktivt för att först och främst parterna men också andra inflytelserika grupper kan mötas. Det är mötet mellan dem som ger de öppningar som behövs i den här processen.

Anf. 9 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Fru talman! Alla här i kammaren känner väl till att mina intryck är att vad Sverige gör via UNWRA och direkt för att hjälpa till på de ockuperade områdena är alldeles utmärkt. Det är något vi skall fortsätta med.

Vi skall inte alldeles bortse från – om vi håller oss till den positiva tolkningen – att utvecklingen skall vara fredsriktad, och vi skall inte under-

Prot. 1992/93:79
19 mars 1993

Svar på interpellationer

skatta betydelsen av ett ekonomiskt samarbete med Mellanöstern. Europa kan ha en stor roll att spela, och det kan vara oerhört väsentligt. Självfallet är situationen i de ockuperade områdena ur ekonomisk synpunkt något att ha i åtanke.

Jag vill nämna det frihandelsavtal som EFTA-länderna och Israel har ingått. I anslutning till detta avtal ingicks en överenskommelse, som kanske inte har rönt så stor uppmärksamhet, om att palestinska producenter skall kunna exportera utan hinder från Israels sida. Det finns alltså ett erkännande av de olika parternas intressen i detta. EG har liknande avtal. När vi tänker framåt på vad Sverige och Europa kan göra skall vi även komma ihåg den ekonomiska utvecklingen.

Anf. 10 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Fru talman! Fredsprocessen kommer förmodligen att bli långvarig. Man får i varje fall ha som arbetshypotes att det inte går att uppnå snabba resultat, även om ansträngningarna förstärks mycket kraftigt från olika håll.

Under den tid det tar att bilda grupper för mänskliga rättigheter är det trots allt många människor som fortsätter att lida. Det är fruktansvärt att det finns 12 000 människor som sitter i läger. Det är fråga om en typ av koncentrationsläger eller arbetsläger. Alla sådana läger bör läggas ned. Det är mycket kontraproduktivt sett ur ockupationsmaktens synpunkt att bedriva en sådan politik.

Vi talar nu om 400 som har deporterats. Men vi skall inte glömma bort att 1 300 personer har blivit deporterade sedan 1967. En stor grupp människor har blivit deporterade vid tidigare tillfällen, fast i mindre uppseendeväckande proportioner.

Det råder en stor nöd, och det här ger skrämmande interiörer av hur våldet drabbar fullständigt oskyldiga människor. Vi kunde häromdagen läsa i Svenska Dagbladet hur en bensinmacksföreståndare, som var fullkomligt oskyldig, förlorade allt vad han ägde och hade. Det gällde mycket stora belopp. Vi får en bra rapportering från dessa områden. Cordelia Edvardsson skrev nyligen att det är upplagt för direkta förhandlingar med PLO. Detta skrev hon på basis av att det finns tendenser att förhandlingar skulle befordra fredsprocessen och ge ett bättre grepp i kampen för de mänskliga rättigheterna.

Jag tror att det skulle vara viktigt och betydelsefullt för fredsprocessen om den israeliska regeringen ensidigt gjorde vissa ställningstaganden. De har ju friggett en del människor från lägren. De har låtit en del deporterade personer få återkomma. Men jag tror att vi måste fortsätta med våra påtryckningar för att den israeliska regeringen skall göra nya sådana ställningstaganden, allt i syfte att befordra fredsprocessen. En annan politik i motsatt riktning – vilket det finns krafter för i Israel – verkar i negativ riktning.

Anf. 11 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Fru talman! Jag delar Karl-Erik Svartbergs bedömning när det gäller tidsaspekten. Det är bråttom.

Anf. 12 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Fru talman! Viola Furubjelke har ställt ett antal frågor till mig om vad regeringen gör för att stödja fredsprocessen i El Salvador.

Det fredsavtal som undertecknades i Mexico den 16 januari 1992 innebar en ny fas i El Salvadors historia. Utvecklingen under det gångna året har varit både hoppgivande och imponerande. Under konstruktiv ledning från FN har fredsavtalets parter haft förmåga och vilja att gå vidare i processen mot varaktig fred, försoning och demokrati.

Att den väpnade konflikten formellt avslutats markerades vid en särskild högtidlighet i El Salvador den 15 december, vid vilken Sverige var närvarande.

Det finns emellertid kvarvarande problem som inger oro. Den s.k. ad hoc-kommissionens rekommendationer angående utrensning av ett visst antal militärer har inte helt fullföljts, trots särskild uppmaning av FN:s generalsekreterare och trots att den salvadoranske presidenten enligt fredsavtalet har förbundit sig att agera i enlighet med kommissionen. Det är av principiell vikt att kommissionens rekommendationer genomförs i sin helhet, och att den salvadoranska regeringen därmed markerar det *civila* samhällets ledande roll. Samtidigt är det av stor betydelse att förstörelsen av gerillans vapen fullföljs på avtalat sätt.

Den rapport som överlämnades till FN:s generalsekreterare av den s.k. sanningskommissionen i måndags är ett nödvändigt led i försoningsprocessen i El Salvador. De strukturella orsakerna till våldet i landet måste undanröjas och det civila samhället stärkas. Kommissionens rekommendationer i detta avseende är angelägna och bör därför genomföras.

Det internationella samfundets stöd till fredsprocessen i El Salvador kommer att vara av stor vikt också framöver. Den svenska regeringen har för sin del lämnat kontinuerligt politiskt och ekonomiskt stöd. Regeringen har i budgetpropositionen föreslagit ett bistånd till fredsprocessen på 60 miljoner kronor per år under tre år, förutsatt att aktuella insatser har stöd av fredsavtalets båda parter, och att insatserna kan bidra till en fortsatt demokratisering och försoning i landet i enlighet med fredsavtalet. Sedan tidigare finns också ett bistånd på runt 30 miljoner kronor via enskilda organisationer och via FN:s flyktingkommissarie för insatser bland internflyktingar och återvändande.

Det svenska stödet till fredsprocessen riktas till tre huvudområden. För det första till demobilisering av f.d. FMLN-soldater och till stöd för deras integrering i det civila livet. För det andra avser biståndet främja rättsstatens utveckling och en demokratisering i landet. Ett tredje huvudområde är insatser för social och ekonomisk rehabilitering med tonvikt på särskilt utsatta grupper.

Inom området för mänskliga rättigheter har Sverige bl.a. bidragit till den ovan nämnda ad hoc-kommissionens arbete samt till den sanningskommission som just avslutat sin undersökning av begångna MR-övergrepp under

kriget. Vi har också bidragit till att identitetshandlingar för hundratusentals flyktingar har kunnat färdigställas.

Ytterligare insatser, som bl.a. omfattar stöd till valprocessen och valens genomförande, är under beredning. Vad gäller jordfrågan har den salvadoranska regeringen i och med fredsavtalet förbundit sig att lösa den. Jag utgår ifrån att så också sker, och att de demobiliserade tilldelas jord i den utsträckning som utlovats. Vidare övervägs stöd till uppbyggnaden av den nya civila polisen.

Sverige stödjer helhjärtat FN:s viktiga roll i genomförandet av fredsavtalet. Regeringen har därför beslutat att ställa svenska officerare och poliser till FN:s förfogande för tjänstgöring i observatörsstyrkan ONUSAL. Ett beslut att förlänga Sveriges deltagande med tre militära observatörer och två civilpoliser har nyligen fattats.

Vi ser vidare mycket positivt på att den salvadoranska regeringen har begärt att FN skall verifiera de kommande valen i mars 1994. Om Sverige ombeds att medverka i detta sammanhang kommer regeringen att pröva en sådan framställan i positiv anda.

Mot bakgrund av alla dessa insatser skulle jag vilja säga att det finns skäl för oss att med stolthet hävda att Sverige bidrar aktivt till fredsavtalets genomförande, för demokrati och försoning, i El Salvador.

Anf. 13 VIOLA FURUBJELKE (s):

Fru talman! Jag vill tacka utrikesministern för svaret på min interpellation. Utrikesministern avslutar svaret med orden: Det finns skäl att med stolthet hävda att Sverige aktivt bidrar till fredsavtalets genomförande. Det är riktigt. Vi har kunnat vara stolta över vad Sverige har gjort för El Salvador. Men om vi även i fortsättningen skall kunna vara det krävs det en något högre profil än vad som svaret ger uttryck för.

Jag vill bl.a. kommentera vad som i svaret sägs om sanningskommissionens och ad hoc-kommissionens arbete. De ingår som en del i fredsplanen. Ad hoc-kommissionen hade till uppgift att leta rätt på dem som hade deltagit i krigsförbrytelser under detta tolvåriga krig och se till att de blev utrensade ur militären. Det var en del av överenskommelsen.

103 högre militära officerare identifierades. Av dem har merparten fått lämna sina tjänster med pension eller förflyttats till andra ställen. Fortfarande har 15 officerare inte utrensats – om jag får använda ett sådant uttryck. FN:s generalsekreterare skriver i ett brev att de åtta som är kvar på sina poster och de sju som har belönats med poster som militärattachéer på El Salvadoranska ambassader i utlandet också måste lämna sina tjänster. Generalsekreteraren Boutros Ghali har anmodat president Cristiani att omgående vidta åtgärder så att också dessa personer förlorar sina tjänster, men president Cristiani har avvisat dessa uppmaningar.

Sanningskommissionen presenterade sin rapport måndagen den 15 mars. Den har angivit att dessa identifierade krigsförbrytare skall ställas inför rätta och att de under minst tio år inte skall få inneha offentliga tjänster. Som ett svar på detta gick president Cristiani ut i ett TV-tal och begärde allmän amnesti för alla som har nämnts i sanningskommissionens rapport. Även här

har generalsekreteraren uttalat att El Salvador inte kan gå vidare och få en stabil fred och rättvisa om man inte först gör upp med det gamla.

Som utrikesministern skriver i svaret är det mycket angeläget att Ad hoc-kommissionens och Sanningskommissionens arbete fullföljs. Men det räcker inte med att regeringen anser att de bör fullföljas. Jag efterlyser ett svenskt agerande i frågan. Är utrikesministern beredd att gå vidare med påtryckningar så att fredsplanen kan fullföljas i dessa avseenden?

I svaret tas också upp frågan om ett svenskt stöd för att bygga upp den civila polisen. Utrikesministern säger att man överväger ett stöd till uppbyggnaden av PNC. Man bör inte överväga så mycket längre. Redan i höstas aktualiserades denna fråga. För några veckor sedan utexaminerades de första poliserna från den nya polisutbildningen. Utbildningen domineras nu av lärare från framför allt Chile. Det är ett land som kanske inte har alltför goda traditioner när det gäller civil och helt militärt fristående polis. Det vore angeläget om Sverige kunde göra en insats här. Det är vad El Salvador önskar.

Slutligen till frågan om valen. Också här säger utrikesministern att om Sverige får en förfrågan skall regeringen överväga den i positiv anda. Jag skulle gärna vilja att vi där var litet mer offensiva. Det har vi varit när det gällt valövervakning. Jag tänker då inte minst på den rapport som Bengt Sävve-Söderbergh har utarbetat och lagt fram inför FN. Den är ett slags manual för hur valövervakning skall gå till. Där finns det några ledord. Det talas om långsiktighet, professionalism och politisk neutralitet. Det är precis vad som behövs också i valövervakningen i El Salvador.

Jag tror att Sverige här skulle kunna göra en egen aktiv insats och se till att vi finns närvarande i El Salvador i god tid före valen, under valen och efter valen och att vi också ger assistans med proceduren och själva det valtekniska arbetet.

Jag vill beröra ytterligare en fråga som nämns i svaret. Det gäller jordreformen. Det ingår förvisso i fredsplanen att presidenten skall lösa dessa frågor. Men det har visat sig svårt. Man befarar från FMLN:s sida att tillräckligt med jord inte kommer att utdelas. Det saknas helt enkelt det kapital som behövs för att friköpa jordar.

Utrikesministern säger i svaret att Sverige ger ett bidrag på 60 miljoner under ett antal år. Det är lovvärt. Men det är enligt fredsplanen också möjligt att ge bistånd direkt till byarna. Det måste inte gå via regeringen. Jag tror det vore bra att rikta stödet så, att man kan se till att det löser problemen med jordreformen.

Jag ser fram mot utrikesministerns svar och kommentarer på dessa ytterligare frågor.

Anf. 14 HANS ANDERSSON (v):

Fru talman! Trots att det inte var jag som ställde frågan vill också jag tacka för svaret. Jag är också tacksam att Viola Furubjelke tog upp frågan. Den kom lämpligt med tanke på att Sanningskommissionens rapport blev offentliggjord i måndags.

Det kom ett TT-telegram som jag fick syn på i min dator. Där stod det: Gerillan hade rätt, Reaganregeringen hade fel, om El Salvador. Det är till-

Prot. 1992/93:79
19 mars 1993

Svar på interpellationer

spetsat, men det är en mycket korrekt beskrivning av det blodiga och brutala 80-tal som innebar ett inbördeskrig som varade tolv år i detta lilla land på USA:s bakgård.

För den som har besökt Centralamerika eller arbetat i El Salvador, som jag har gjort, både under kriget och strax efter fredsavtalet är det en lycka att se vad som har hänt. Det är som skillnaden mellan natt och dag att vara i El Salvador i dag jämfört med för några år sedan. Då har man förmodligen ändå ganska små krav på mänskliga rättigheter och på hur ett civilt samhälle skall vara. Fortfarande förekommer mycket repression, och fortfarande dödas människor.

Listan på människor som fallit offer för brott mot mänskliga rättigheter är lång även under fredsåret 1992. Det värsta är att det är just de av mina vänner som arbetar för att öppna ett civilt utrymme – de som arbetar i folkrörelser, kooperativ och fackföreningar – som blivit dödade, lönnmördade.

Det svar som utrikesministern ger andas en mycket god förståelse av grundproblemen. De strukturella samhällsproblemen och de oändliga sociala klyftorna i samhället förorsakade den militära konflikten. Frågorna hör ihop: mänskliga rättigheter, demokrati, jordreform, fackliga rättigheter och civil polis. Det är t.ex. viktigt att arbeta för att demokratiska val skall hållas. Det har hållits val. Jag var där i samband med valen 1991. På de få valmöten som tilläts var det fler militärer och poliser än åhörare. Människor var skräckslagna.

Jag vill kommentera några saker i svaret. Svaret är hoppfullt och optimistiskt. Jag tror att det är rätt att vara hoppfull och optimistisk. Det som har skett, den försoningsprocedur som har genomförts, är imponerande. Men hoten är många. Det visar inte minst svårigheten att offentliggöra Ad hoc-kommissionens och Sanningskommissionens rapporter, de ständiga hoten från den militära ledningen och sabotaget mot fredsprocessen från jordägarna och dem som äger rikedomar i El Salvador. De är därmed en del av orsakerna till de sociala konflikterna.

Det finns ett starkt hot om revanschism från militärens sida. Det är fortfarande ett dåligt läge för de mänskliga rättigheterna. Det gör att jag skulle vilja ställa några kompletterande frågor.

Som Viola Furubjelke påpekade, har ju Ad hoc-kommissionen namngivit ett antal personer. Det finns fortfarande kvar 15 högre officerare. USA:s regering ställde ett ultimatum i måndags och sade att om de inte avskedades, kommer man att frysa en del av utvecklingshjälpen till El Salvador. Kommer den svenska regeringen att ta ett liknande initiativ?

I sanningskommissionens rapport sägs att ett mycket aktivt stöd och en mycket aktiv finansiering till dödsskvadronernas terror under 80-talet kom från USA:s territorium, framför allt från områden i Miami, där det fanns en hel del salvadoraner. Denna terrorism utomlands borde undersökas och får aldrig upprepas, står det i Sanningskommissionens rapport. Men tyvärr kunde man av tidsskäl, och kanske också av politiska lämplighetsskäl, inte göra en närmare utredning. Man befinner sig ju på USA:s bakgård.

Jag tror att det är mycket viktigt för alla länder i Centralamerika och för El Salvadors framtid – om möjligheten skall finnas för att ha en oberoende stat och att hävda mänskliga rättigheter – att man kraftfullt fördömer och

påvisar USA:s inblandning och faktiska terrorism i ett land alldeles i närheten. Jag hoppas att utrikesministern kan ta upp den här frågan med den nya administrationen under USA-resan.

Ad hoc-kommissionens och Sanningskommissionens rapporter kräver åtgärder. President Cristiani driver nu linjen att det skall råda strafffrihet och en fullständig amnesti även i fortsättningen. Mycket breda opinioner bland folkliga rörelser och religiösa sektorer kräver i alla fall att rättsordningen skall prövas. Utrikesministern säger i sitt svar att vi vill främja en rättsstat. Se då till att försöka främja att vi verkligen prövar de mycket grova och systematiska brotten mot de mänskliga rättigheterna i rättegångar!

Vi i Sverige har ju föredömligt tagit initiativ i Serbienfrågan när det gäller en tribunal. Hur ser det ut med det svenska engagemanget i det salvadoranska fallet? Jag skulle vilja få kommentarer från utrikesministern.

Det svenska biståndet om 60 miljoner kronor per år i tre år bygger ju på konsensus mellan de olika parterna. Finns det konsensus, vad är planerat, vad är beslutat och vad är eventuellt utbetalt? Jag skulle gärna vilja ha kommentarer till de frågorna.

Anf. 15 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp):

Fru talman! Av de sju frågor som Viola Furubjelke framförde i sin interpellation skulle jag närmast vilja beröra de två sista, nämligen en långvarig observatörsnärvaro så att också förberedelserna för valen 1994 kan täckas in och vikten av att valövervakningen sker både före, under och efter valen.

Det är lätt att tro att valet bara är själva valdagen eller dagarna före och efter, men det är en lång process. Därför är det enligt mitt förmenande mycket viktigt, och det understryker också interpellanten, att man har övervakning under en längre period. Det bör finnas en närvaro långt före valet, så att man kan följa processen. Man bör även följa den efteråt då man ser resultatet och finnas närvarande när efterdyningarna efter valet kommer. Detta är en investering i ett demokratiskt val. Det gäller att få ut det bästa möjliga av den investeringen.

Det finns ju fortfarande våld i El Salvador i dag. Jag hade tillfälle att tala med svenska poliser som är där. De berättade för mig att det sker 10–15 mord om dagen. Mycket av detta är helt anonymt.

Hans Andersson nämner här att det är en lycka att se El Salvador i dag. Då har man naturligtvis små krav, precis som han sade. Men jämförelsevis kan det ju vara så om vi ser tillbaka några år. El Salvador är ändå fortfarande ett mycket våldsamt samhälle. Det gör ett mycket starkt intryck att på plats i de enklaver som nu finns och som bevakas av FN, få se unga tonåringar med sina vapen, sina kalasjnikov, som de stolt visar upp.

Jag tycker kanske också, som Viola Furubjelke antydde i sin kommentar, att det är litet vagt när utrikesministern kommenterar detta med en positiv syn på valövervakningen. Det står så här i svaret: "Om Sverige ombeds att medverka i detta sammanhang kommer regeringen att pröva en sådan framställan i positiv anda."

Jag skulle vilja att utrikesministern var litet klarare och tydligare på den punkten.

Prot. 1992/93:79
19 mars 1993

Svar på interpellationer

Anf. 16 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Fru talman! Det tror jag också att jag kan vara. Jag tycker att detta med valövervakning ligger väl i linje med vad Sverige brukar vilja göra. Det är mycket naturligt att vi ser detta som ett viktigt område för oss i vårt stöd till fredsprocessen.

Jag delar också Viola Furubjelkes och Karl-Göran Biörsmarks uppfattning att detta är mycket viktigt. Vi har ju kunnat se hur Namibia är ett gott exempel på en väl genomförd valövervakningsoperation, medan vi kan ta Angola och skeendet där som ett exempel på när det inte har genomförts väl. Där var förberedelsearbetet inte tillräckligt och framför allt var uppföljningsarbetet inte tillräckligt. Där skall Sverige verkligen vara aktivt och ta på sig ett ansvar. Det har jag inga svårigheter att säga.

När det sedan gäller den sanningskommission och det skeende som har tagits upp av flera talare här, är det som jag nämnde i mitt svar att Sverige har bidragit till finansiering av kommissionens arbete. Svenska representanter var också närvarande vid överlämnandet av rapporten i FN-högkvarteret i måndags. Sverige har såväl till parterna som i FN-sekretariatet framfört vår uppfattning att kommissionens rekommendationer bör verkställas. Vi har alltså framfört Sveriges uppfattning.

Jag vill dessutom nämna för kammaren, om ni inte har uppmärksammat detta, att i går gjorde säkerhetsrådets president ett uttalande rörande El Salvador. I detta uttalande välkomnar rådet sanningskommissionens rapport samt understryker vikten av att parterna i enlighet med fredsavtalen efterlever såväl kommissionens rekommendationer som övriga utestående förpliktelser. Rådet anger att det kommer att fortsätta att nära följa utvecklingen i El Salvador och att man naturligtvis är beredd att bistå parterna för att slutföra fredsprocessen.

Mitt svar till Hans Andersson när det gäller den svenska regeringens fortsatta agerande blir att vi vill agera i nära samklang med FN. Det har vi gjort tidigare, och det tycker vi att vi bör göra nu. Här har vi ett klart ståndpunkts-tagande från säkerhetsrådets sida. Sverige kommer att agera i nära samklang med FN. Det är den rätta vägen.

Jag nämnde också i mitt svar att svenskt bistånd är inriktat på att främja rättsstatens utveckling och en demokratisering i landet. Det innebär att svenskt bistånd kommer att direkt kunna användas för uppföljning av sanningskommissionens rapport.

Anf. 17 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp):

Fru talman! Jag vill tacka utrikesministern för svaret och synen på vikten av detta med valövervakning. Det är bra exempel att jämföra Namibia och Angola. Där kan man se vad som kan komma ut av detta. Jag brukar fundera över detta ibland när jag tänker på den situation som är i Angola i dag. Om det internationella samfundet hade varit mer på alerten och stött processen i Angola mycket mer massivt, kanske vi inte hade fått uppleva det vi upplever i dag.

Ur det perspektivet är valövervakning och hela den processen som vi nu trycker på före, under och efter valet en billig investering totalt sett. Ett slarvigt genomfört val och en slarvigt genomförd valövervakning för med sig

otroliga kostnader framför allt i människoliv men också i pengar. Det ser vi i Angola.

Jag är litet fundersam över vad som nu händer t.ex. när det gäller valövervakningen i Eritrea. Jag undrar om vi möjligtvis är litet för dåligt aktiva även där. Jag hyser vissa farhågor i fråga om detta.

Jag hoppas att vi nu inte skall göra det misstaget när det gäller valen 1994 i El Salvador utan att det blir en massiv insats, så att valen kan genomföras på ett fredligt sätt och så att det blir en riktig investering.

Anf. 18 VIOLA FURUBJELKE (s):

Fru talman! Jag tackar också för utrikesministerns förtydligande när det gäller Sveriges agerande under valproceduren framöver. Jag hoppas att vi kan ta det som ett löfte om att Sverige kommer att ha en långsiktig närvaro i El Salvador i samband med valen och att vi också kommer att bidra med valteknisk assistans. Detta är ett oerhört viktigt bidrag till fredsprocessens genomförande.

När det gäller Sanningskommissionens och Ad hoc-kommissionens rapporter, är det naturligtvis bra att utrikesministern och Sverige för parterna och för säkerhetsrådet har talat om var vi står och vad vi anser. Men jag skulle vilja säga till utrikesministern att man inte skall viska mellan skål och vägg utan att man skall kungöra detta tydligt i massmedierna. Det är trots allt trycket från omvärlden som kan förmå president Cristiani att verkligen vidta åtgärder. Ett offentligt uttalande på denna punkt skulle välkomnas.

Utrikesministern berörde inte den civila polisen i sitt senaste inlägg. Kommer Sverige att mera aktivt bidra till utbildningen av en militärt fristående civil polis i El Salvador?

Anf. 19 HANS ANDERSSON (v):

Fru talman! Jag tackar också för utrikesministerns senaste inlägg. Jag tycker att det är mycket bra att Sverige på alla sätt stöder FN:s roll, som har varit mycket betydelsefull i Centralamerika och inte minst i El Salvador. Men jag tycker, precis som Viola Furubjelke, att vi måste förstärka profilen och kunna göra direkta insatser precis som andra parter gör. Jag vet att EG gjorde det i samband med en diskussion för några veckor sedan om ekonomisk hjälp för utveckling. Jag vet att även den nya USA-administrationen har gjort det.

Jag skulle vilja påminna om mina frågor om kommentarer kring USA:s roll och vikten av att man värnar små länders självständighet, även om de är grannar med stora och mäktiga länder.

Jag vill även påminna om frågan om ett eventuellt initiativ för att få rättsstaten i funktion och kunna pröva dessa mycket grova brott mot de mänskliga rättigheterna.

Utrikesministern annonserade i svaret återigen det svenska biståndet på 60 miljoner kronor per år. Har något planerats, beslutats eller utbetalats?

Jag skulle vilja ställa ytterligare två frågor som tas upp i svaret. Den ena gäller jordfrågan. Interpellationssvaret om den är mycket idylliserande. Man kan inte förvänta sig att denna fråga löses tillfredsställande bara därför att presidenten förbundit sig att lösa den. Utrikesministern säger: "Jag utgår

Prot. 1992/93:79
19 mars 1993

Svar på interpellationer

ifrån att så också sker – – –.” Men vi vet efter att ha studerat processen under hela förra året att så inte sker. Det har att göra med maktfrågor. Det har också att göra med det som Viola Furubjelke antydde, nämligen att detta är ett mycket litet land. Det är ungefär lika stort som Småland, och jordfördelningen är oerhört orättvis. Det handlar alltså om jorden, och det kanske handlar om jordköp, därför att i en del av Chapultepec beskrivs en kommersiell hantering av jordar, och det saknas pengar. Om det är svårt att köpa jordar för svenska medel kan man tänka sig fonder för kreditgivning. Man kommer att sakna pengar till insatsvaror. Det finns kanske anledning att stödja kooperativ, utbildning och infrastruktur i Centralamerika. Det har funnits sådana biståndsprojekt i Nicaragua.

Slutligen: En mycket viktig del av den salvadoranska frågan handlar om de strukturella problemen, vilket utrikesministern också säger i svaret. Det handlar om att få i gång en social ekonomisk utveckling. Därför sades det i avtalet att man skulle ha ett forum för att diskutera dessa ting – det sociala ekonomiska forumet. Det är en diskussionsklubb som faktiskt inte har fungerat. Man har från regeringens och arbetsgivarnas sida blockerat detta arbete. Det finns ett preliminärt mycket ytligt avtal från den 17 februari. Men det är mycket som lämnas i övrigt att önska i fråga om detta. Om det skall bli en utveckling, måste det till ett sådant samförstånd. På vilket sätt kan den svenska regeringen stimulera det?

Anf. 20 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Fru talman! Vad kan vara mer offentligt än att här i kammaren tala om att Sveriges regering stöder genomförandet av Sanningskommissionens rapport. Det får mig att även göra reflexionen att jag tyckte att det var mycket bra att Viola Furubjelke väckte denna interpellation. Jag anser faktiskt att Sverige gör väldigt mycket för att främja fredsprocessen i El Salvador. Det var därför som jag avslutade interpellationssvaret med ett uttalande. Jag har en känsla av att det inte är något som är särskilt känt i det svenska samhället. Från den synpunkten tyckte jag att det var mycket bra att vi skulle få en möjlighet att här i kammaren tala om detta. Jag har även med mig ett tvåsidigt A4-papper med uttalanden om det politiska stödet för fredsprocessen i olika skeenden som Sveriges regering faktiskt har gjort. Jag skall emellertid inte trötta kammaren med att läsa upp det. Men jag kan naturligtvis inte svara att dessa uttalanden alla gånger har uppmärksammats i pressen. Det är ju i den verkligheten som vi lever. Jag tyckte därför att det var mycket bra att vi kunde ha denna diskussion.

Får jag sedan när det gäller frågan om de civila poliserna säga att jag i denna fråga inte kan gå längre än att konstatera att denna insats bereds. Om jag gjorde det skulle jag gå förbi både handläggande tjänstemän och ansvarigt statsråd. Därför får jag hålla mig till det som jag har sagt i mitt svar.

Anf. 21 HANS ANDERSSON (v):

Fru talman! Den här gången kan jag inte, hur gärna jag än vill, tacka för svaret, eftersom jag inte fick något svar på den serie frågor som jag ställde. Jag tycker att åtminstone en av dessa frågor är så konkret och så direkt bunden till utrikesministerns förvaltningsområde att man kunde förvänta sig ett

svar. Det handlar om de 60 miljonerna per år. Vad är planerat, beslutat och eventuellt utbetalt? Därmed får man också en indikation på vilka insatser som kan göras.

Utrikesministern talar med stolthet om det svenska engagemanget. Det tycker jag nog att man i stort sett kan göra när det gäller hela Centralamerikabilden. Men det bör utvecklas och följas upp. Jag tror också att det då är angeläget att påpeka att det är riktigt att det inte har hörts så mycket om det svenska engagemanget, vare sig när det gäller regeringsengagemanget eller det växande engagemang som finns från enskilda organisationer. Det gäller kyrkliga organisationer, Rädda barnen och nu alltmer även svenska enskilda volontärorganisationer som i fredens tecken börjar få en större närvaro. Den närvaron betyder att man arbetar bland marginaliserade grupper, omflyttade människoskaror som bor i San Salvadors utkanter eller i krigszonerna på den oändligt fattiga landsbygden i El Salvador. Det handlar helt enkelt om att bygga upp hela infrastrukturen – bygga vägar, återbeskoga, bygga bostäder för alla som har kommit hem och repatrierats från omgivande länder, Mexico, Honduras osv.

Jag vill alltså gärna framhäva betydelsen av de svenska enskilda organisationerna. När de är på plats är faktiskt vanligt folk på plats, om jag får säga så. Då finns det vittnen till alla de bekymmer och besvär och kanske även brott mot mänskliga rättigheter som begås. Det är därför mycket viktigt att stimulera svenska enskilda organisationer och folkrörelser att vara närvarande.

Jag anser att det är utomordentligt bra med det svenska engagemanget, både på regeringsplanet och från folkrörelserna. Men jag skulle önska ett tydligare svar från utrikesministern. Detta är nämligen politiska frågor av yttersta betydelse. Det handlar om ett litet land, ett land i skuggan, på bakgården till USA, och det handlar om mänskliga rättigheter, intimt sammanvävda med fackliga friheter, folkrörelsefrihet och själva idén om att bygga ett rättvist samhälle. Det är därför som man möter ett så starkt motstånd från överklassen i El Salvador, som sedan gammalt har grundat sin maktställning på ett praktiskt taget totalt jordäggande.

Anf. 22 VIOLA FURUBJELKE (s):

Fru talman! Jag ger väldigt gärna utrikesministern tillfälle att även i fortsättningen kungöra Sveriges hållning vad gäller mänskliga rättigheter i El Salvador och svensk inställning i olika frågor som rör fredsprocessen.

Naturligtvis kommer vi att följa de här frågorna. Om vi i dag inte kan få svar på frågor om Sveriges insatser för jordfrågan och om den nationella civila polisen samt på andra frågor som kan dyka upp återkommer jag gärna till dessa saker i frågor och interpellationer framöver.

Anf. 23 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Fru talman! Glädjande nog har jag med mig en kunnig tjänsteman som kan hjälpa till när det gäller Hans Anderssons fråga om hur mycket av de 60 miljonerna som utbetalats. Det handlar ju om ett program som löper ett antal år, och detta år har 30 av de 60 miljonerna utbetalats.

Vi har bidragit med 17 miljoner kronor i samband med demobiliseringen

Prot. 1992/93:79
19 mars 1993

Svar på interpellationer

av FMLN-soldater. Det gäller mat, utbildningsprogram och tand- och sjukvård. Det gäller allt möjligt som ni hör. Inom MR-området har vi bidragit till Ad hoc-kommissionens och Sanningskommissionens arbete. Vi lämnar stöd till oberoende samhällsvetenskaplig forskning och till det katolska universitetets institut för mänskliga rättigheter i San Salvador. Vi har även bidragit till FN-styrkans MR-avdelning. Vi kommer också att pröva möjligheten att bidra till det ombudsmannaämbete för MR som relativt nyligen inrättats i landet, och det tycker jag är en mycket positiv sak. Vi kommer dessutom att via FN lämna stöd till reformarbetet beträffande domstolsämbetet – detta är också under beredning.

Inom området för social utveckling har vi via Unicef bistått med medel till ett vattenprojekt. Vi planerar att fortsätta så. Vidare har vi ett fattigdomsriktat stöd till hjälp för de interna och externa flyktingar som nu skall försöka återgå till ett normalt liv.

Jag hoppas att jag med detta har konkretiserat något av det vi gör.

Överläggningen var härmed avslutad.

3 § Svar på interpellation 1992/93:85 om den ekonomiska tillväxten som målsättning

Anf. 24 Finansminister ANNE WIBBLE (fp):

Fru talman! Lena Klevenås har i en interpellation ställt ett antal frågor om den ekonomiska tillväxten som målsättning.

I all ödmjukhet vill jag svara Lena Klevenås att jag varken när det gäller tillväxten eller någon annan fråga vill ha en uppfattning om vad som gäller "för all framtid".

På den långa sikt den här regeringen bedriver sin politik är däremot svaret ett entydigt men villkorat ja.

Entydigheten har två bevekelsegrunder.

För det första är det alldeles klart att Sverige har stora och viktiga resurser, inte minst i människors kunnande och uppfinningsrikedom, som ännu inte utnyttjats fullt ut. Med en klok ekonomisk politik skall vi försöka att bättre tillvarata dessa möjligheter än vad som gjorts under de gångna 20 åren. Då bör en hygglig tillväxt ligga inom räckhåll åtminstone under de närmaste 10–15 åren.

För det andra är det en allvarlig missuppfattning att ekonomisk tillväxt med nödvändighet leder till miljöförstöring. Det är visserligen sant att västvärldens industrialisering i ett tidigare skede ledde till en kraftig ökning av utsläppen av många miljöförstörande ämnen. Under de senaste decennierna har emellertid denna koppling mellan ekonomisk tillväxt och miljöförstöring brutits och på många områden vänts i sin motsats. I dag är det snarare så att det är tillväxten och den teknologiska förnyelsen som bidrar till att vi får ett snabbt genomslag av mer miljövänliga teknologier, medan tider av ekonomisk nedgång innebär att miljöarbetet blir eftersatt.

Detta samband återfinns också i u-länderna där det ibland är just fattigdomen, dvs. bristen på ekonomisk tillväxt, som är en bidragande orsak till mil-

jöförstöringen. Utvecklingen i Östeuropa är ett annat talande exempel på vad som sker när tillväxten uteblir. Den ekonomiska tillbakagången gör det svårt att avveckla eller ens förändra tillverkningsmetoder som allvarligt skadar miljön.

Villkoret, emellertid, är att vi aldrig säger ja till "tillväxt till vilket pris som helst":

– Dels skall vi ha ett brett perspektiv på vilka resurser landet förfogar över, både nu och i framtiden. I dessa avseenden bedrivs ett aktivt arbete på att bredda underlaget för den ekonomiska politikens beslut. Jag vill i det här sammanhanget betona dels det arbete med miljöräkenskaper som nu bedrivs vid Konjunkturinstitutet, dels den bilaga om nationalförmögenhetens utveckling som just KI tillsammans med Statistiska centralbyrån utarbetade för 1992 års långtidsutredning.

– Dels skall vi både nationellt och internationellt bidra till att de resurser som tillväxten skapar också används till att lindra miljöns och u-ländernas problem. Det gör vi genom biståndet, men kanske i ännu högre grad genom att verka för frihandel och effektiv resursanvändning globalt, t.ex. genom att främja GATT-rundans ansträngningar att minska jordbruksprotektionismens snedvridningar och miljöförstöring.

Ja, obetingat ja: Om en klok ekonomisk politik från svensk sida leder till ökad tillväxt kan vi bättre bidra till att jämna ut klyftorna och minska miljöförstöringen, även internationellt. Må vara att det lilla landets bidrag väger lätt i det stora hela, men det är vår skyldighet att våra resurser används så väl och för något så gott som möjligt.

Anf. 25 LENA KLEVENÅS (s):

Fru talman! Jag tackar finansministern för svaret och för den tid som jag får ta i anspråk för denna debatt. I all ödmjukhet vill jag anföra några synpunkter.

Problemet med den ekonomiska tillväxten som politisk målsättning är att den är så dålig på att ta hänsyn till det som sker på lång sikt. Finansministern säger i sitt svar att hon inte vill ha en uppfattning om vad som gäller för all framtid. Jag tror att problemet litet grand ligger i just detta. Ekologer talar ofta om de stora problemen – om jordens natur, om resurserna och om hur vi skall klara jordens framtid.

Det är viktigt att människor även i framtiden kan leva på vår jord. Brundtlandkommissionen har kommit fram till något som kallas uthållig utveckling. Det tror jag att också finansministern, även om hon inte säger det i svaret, ställer upp på. Men hur skall vi då uppnå en uthållig utveckling? På kort sikt kan man kanske ha en ekonomisk tillväxt. Men jag tror inte att ekonomisk tillväxt kan vara lösningen på alla de problem som finansministern och jag vill lösa: fattigdomen i u-länderna, miljöproblemen i östländerna och den ekonomiska krisen i Sverige. Det kan inte vara så att samma recept löser alla olika typer av problem.

Jag har inte påstått att ekonomisk tillväxt med nödvändighet leder till miljöförstöring. Men jag noterar att även finansministern säger att tillväxten

Prot. 1992/93:79
19 mars 1993

Svar på interpellationer

har orsakat miljöproblem. Den tillväxt som orsakat miljöproblemen skall också lösa dessa. Den tillväxt som enligt min uppfattning har lett till att länder i tredje världen gjorts fattiga skall lösa även problemet med att ge de här länderna en bättre utveckling.

Min grundfråga som jag vill bolla tillbaka till finansministern är: Hur leder en ökad tillväxt i Sverige till en utjämning av klyftorna i tredje världens länder? Jag tror inte att det är möjligt.

Det duger inte att ha ekonomisk tillväxt som politisk målsättning, och det av många skäl. På något sätt är det fråga om ett varseblivningsproblem. När jag talar om ekonomisk tillväxt tänker människor på olika saker. På samma sätt förhåller det sig när finansministern säger det. Vissa människor uppfattar det här som framsteg, välstånd och utveckling – alltså i stor utsträckning som något som är gott.

Andra människor tolkar detta som miljöförstöring, utplundring och ökade klyftor. Båda delarna finns ju i begreppet.

Tillväxten räknar vi som en ökning av BNP. Men BNP värderar inte det man räknar, utan räknar bara ekonomiska transaktioner. När vi jämför oss med andra länder använder vi den här siffran. När vi jämför hur vi växer räknar vi det i procent. Då blir det tokigt.

En liten tillväxt i Sverige är i själva verket en mycket stor mängd, men ter sig liten i förhållande till en lika stor procentuell tillväxt för ett land som kanske har hälften eller en tiondel av vår nivå. Därför blir alla jämförelser så bedrägliga.

När man säger att vi halkar efter är det inte sant. Den tillväxt som vi får är ju större än det land vi jämför oss med kanske har som utgångsläge.

Det är olyckligt att så många människor i Sverige inte ställer upp på de politiska mål vi har och att man vid målsättningen så dåligt har kunnat ta till sig de ekologiska insikter som också måste finnas i en ekonomisk politik. Någon gång måste vi definiera bättre vad detta står för.

Det finns en produktion som är gratis. Det är den enda som finns och den är grunden för all annan produktion. Det är fotosyntesen, de gröna växternas förmåga att direkt av solen skapa växtkraft. Men den produktionen, som är grunden för all annan produktion, håller vi nu på att förstöra.

Matjorden försvinner, jordarna utarmas, marken försuras. Jag hörde senast i går att barrträden i Sverige förlorar sina barr. De växer inte längre. Detta kommer också på sikt att drabba skogsindustrin och virkesproduktionen.

Den ekonomiska tillväxten är inte något mirakelmedel som skall lösa alla problem. Alla kan inte vinna i denna kamp. När vi skall ha tillväxt och konkurrens kommer alltid någon att förlora. När vi konkurrerar med varandra kommer de som har bäst förutsättningar, de rikaste människorna och de rikaste länderna, alltid att vinna. Klyftorna på jorden kommer att öka.

Detta oroar mig oerhört mycket. Jag skulle önska att vi kunde ha en diskussion i all ödmjukhet. Vi måste formulera målen för vår politik så att vi tar hänsyn till framtiden, till de fattiga människorna och till miljön.

Anf. 26 Finansminister ANNE WIBBLE (fp):

Fru talman! Lena Klevenås sade att det inte duger att ha tillväxt som mål. Jag tycker att det är ett mycket bra mål. Jag har för övrigt förstått att även

Socialdemokraterna omfattar detta mål. Jag tycker inte att vi skulle behöva tvista på den punkten.

En annan sak som jag tycker är litet egenartad och som jag vill kommentera är när Lena Klevenås säger att tillväxt inte är lösningen på fattigdomens problem. Jo, det är den faktiskt. Fattigdom betyder låga inkomster. Tillväxt är, med det mått som vi brukar mäta den, faktiskt samma sak som bättre inkomster. Tillväxten är i hög grad ett nödvändigt inslag i någonting som löser fattigdomens problem.

Låt mig litet mer få utveckla de tankar som ligger bakom mitt svar och mitt synsätt. För att miljöproblemen skall lösas så att vår jord kan ge upphov till en trevlig och bra tillvaro även i framtiden, tror jag att det är helt centralt att fattigdomen i världen minskas. Det är faktiskt bara genom att höja levnadsstandarden för den betydande andel av världens befolkning som lever i fattigdom i dag som miljön kan garanteras.

Kopplingen mellan utveckling och miljö har uppmärksamrats riktigt ordentligt, inte minst under UNCED-konferensen i Rio nyligen. Där har man också konstaterat att problemen med uthållig ekonomisk utveckling och med miljön inte kan lösas separat, utan de måste behandlas gemensamt. För fattigdomen, bristen på tillväxt, skapar miljöproblem, samtidigt som miljöproblem kan äventyra möjligheterna för landet att utvecklas. Man kan inte angripa det ena, man måste angripa båda de här komponenterna samtidigt.

Ingendera av problemen, vare sig miljön eller fattigdomen, kan lösas med stagnerande eller minskande totala resurser. Det faller på sin egen orimlighet. Framför allt går det inte i de absolut fattigaste länderna. Frågan är inte, tycker jag, om uthållig ekonomisk tillväxt är nödvändig, utan snarare vad sorts tillväxt vi önskar. Det är innehållet i tillväxten det handlar om.

Världsbanken har också ägnat en betydande möda åt att diskutera problemet och sambandet mellan miljö och utveckling. I den senaste rapporten, World Economic Report, behandlar man just sambandet mellan miljö och utveckling och konstaterar att det finns ett positivt samband mellan ekonomisk tillväxt och förbättrad miljö. Självfallet under förutsättning att man för en vettig och bra politik i länderna och att man har fortsatt starka institutioner.

Man har bl.a. konstaterat i rapporten att ett positivt samband bygger på att tillväxten innebär att man utarbetar nya ofarligare, mer miljövänliga teknologier. Detta är i högsta grad nödvändigt för att komma till rätta med miljöproblemen samtidigt som det också befrämjar tillväxten.

Världsbanken trycker också i sin rapport på betydelsen av en öppen internationell handel, investeringar mellan länderna som ett medel kan man säga för överföring av modernare och mer miljövänlig teknologi. Det finns många positiva samband mellan ekonomisk tillväxt och förbättrad miljö, där alla parter vinner.

Jag tycker att det är en mycket mer positiv ansats till att lösa de problem som Lena Klevenås tar upp. Annars kan det på något sätt lätt bli att någon måste förlora för att man skall kunna förbättra för dem som i dag inte har tillräcklig tillgång till vare sig tillväxt eller god miljö.

Om Lena Klevenås med sin fråga vill låta påskina att det här skulle vara någon sorts nollsummespel, där förbättringar för den ena parten, säg den

Prot. 1992/93:79
19 mars 1993

Svar på interpellationer

fattigare delen av världen, absolut nödvändigtvis innebär försämringar för andra delar av världssamfundet, håller inte jag med om det. Jag menar att ekonomisk utveckling och miljöförbättringar i högsta grad är ett plussummespel, där alla faktiskt kan vinna, i motsats till vad Lena Klevenås sade.

I en dynamisk utveckling, som är den form som ekonomisk tillväxt tar sig, finns det mycket tydliga positiva samband mellan olika länders ekonomiska framsteg. Utmaningen är snarare att bidra till att de fattigare länderna får bättre tillgång till våra svenska och de övriga utvecklade ländernas marknader, bättre tillgång till öppna marknader och mer tillgång till de kunskaper, de teknologier och de forskningsresultat som finns i världen. De skulle då kunna användas för att minska klyftorna.

Det svenska bidraget till en sådan utveckling tycker jag är mycket viktigt. Det består av två viktiga komponenter, dels att vi inriktar vår politik på att åstadkomma en uthållig tillväxt med tydliga miljöförbättrande inslag, och det gör vi, dels att vi genom aktiva insatser i det internationella samarbetet trycker på så mycket som möjligt så att andra utvecklade länder också drar sitt strå till stacken. För Sverige är en liten nation. Naturligtvis måste man i det internationella samarbetets tecken göra de direkt positiva insatser, genom bistånd och frihandelsaktiviteter i övrigt, som faktiskt förstärker de positiva sambanden mellan ekonomisk utveckling och bättre miljö.

Anf. 27 LENA KLEVENÅS (s):

Fru talman! Klyftorna på jorden måste minska. Det är min utgångspunkt. Tillståndet på jorden är allvarligt. 500 miljoner människor kan leva på den nivå som vi i Sverige lever på. Nu lever en miljard så. Jorden närmar sig en ekologisk kollaps.

Ekonomi är en cirkulation av varor, tjänster och pengar som har ett begränsat utrymme. Det utrymmet består av det ekologiska systemet, som sätter vissa gränser.

Tidigare trodde man att råvarorna skulle ta slut. Men jag vet också att med bättre teknik och med större efterfrågan stiger priserna. Då hittar man mer råvara. Men det forskarna nu tror är att allt det utsläpp, allt det avfall som produktionen ger upphov till kommer att bli det stora problemet.

Det största problem som vi nu har är hotet om en klimatförändring. Vi måste minska utsläppen av s.k. växthusgaser. I Sverige borde vi minska dessa utsläpp med 80 % för att ta vår andel. Det kommer att kräva en oerhörd förändring av vår livsstil.

Jag vill fråga finansministern om hon tror att vi kan åstadkomma dessa förändringar utan att människor i Sverige minskar sin materiella konsumtion.

När det gäller fattigdomen bör naturligtvis tillväxten ske i de länder där människor är fattiga. Hur skall det kunna bli tillväxt i de länderna, när vi tar i anspråk hela tillväxtutrymmet? Jag tror inte att det finns möjlighet att i all framtid tillväxa på samma sätt som i dag, med en exponentiell tillväxt i ekonomin. Det förutsätter också en ökning av konsumtionen.

Vi i den rika delen av världen har förbrukat för mycket av jordens råvaror och energi. Det blir för litet kvar för den fattiga delen. Med det bistånd som vi ger får vi dubbelt tillbaka. Med det bistånd som vi ger försvårar vi ibland

för fattiga kvinnor att försörja sina barn, därför att vi tror att fattigdom bara är brist på pengar, men fattigdom är i första hand brist på mat. Dessa kvinnors arbete – de arbetar som bönder på åkrarna och odlar mat för sina barn – har vi förstört därför att vi med vårt bistånd har satsat på en exporttillväxt där männen har börjat producera exportgrödor. Ibland kan vårt bistånd leda till att människor blir fattigare.

Min sista fråga till finansministern är: Vet finansministern att det finns en miljard människor på denna jord som inte har tillgång till pengar, som lever helt utanför penningekonomin? Hur skall en marknad kunna tillgodose dessa människors behov? Människor utan pengar har ingen som helst efterfrågetyngd på marknaden. Min katt får sitt behov tillgodosett, men människor utan pengar räknas som ingenting värda. Hur löser vi det med ökad tillväxt?

Anf. 28 Finansminister ANNE WIBBLE (fp):

Fru talman! Lena Klevenås talade om behovet av ändringar eller snarare minskningar i i-ländernas konsumtion. Jag håller med Lena Klevenås om att förändringar i konsumtionsmönstren kommer att krävas, men att det skulle innebära att man gör avkall på ekonomisk tillväxt är enligt mitt synsätt felaktigt. Det är två helt skilda saker att ändra konsumtionsmönstret, alltså innehåll i konsumtion, och att säga att vi inte skall ha någon ökad standard över huvud taget i de industrialiserade och utvecklade länderna. Det stora genuina problem som Lena Klevenås aktualiserar, nämligen behovet att få en ekonomisk utveckling som också förbättrar miljön, går hand i hand med det vi i vanliga ordalag i BNP-termer brukar kalla för ekonomisk tillväxt.

Får jag ta upp en annan sak som Lena Klevenås snuddade vid i sitt inlägg, nämligen befolkningsproblematiken och fattigdomen. Befolkningsökningen är otvivelaktigt ett av de större problemen. Det kan ha, och har i en del fall, mycket negativa effekter på miljön, därför att man riskerar att överutnyttja jord och en del andra resurser. Därmed skapar man miljöproblem. För att över huvud taget kunna överleva tvingas en del länder, på grund av sin fattigdom och en snabb befolkningsökning, åsidosätta miljöintressen. De fattiga är på sitt sätt både offer för och orsak till den försämrade miljön.

Lösningen på detta problem är enligt min mycket bestämda uppfattning att angripa fattigdomen, att se till att minska den. Detta är faktiskt samma sak som att skapa en mera positiv ekonomisk utveckling, en tillväxt. Det kan man göra genom många olika insatser. Jag nämnde några tidigare. Låt mig lägga till att ökad kunskapsnivå i de berörda länderna naturligtvis är oerhört central. Där skulle jag väldigt gärna vilja slå ett slag för att den kunskapsökningen inte bara skall komma halva befolkningen till godo i u-världen. Det är väl så viktigt, rent av centralt, att man också garanterar u-ländernas flickor tillgång till utbildning. Detta är en mycket viktig del i den svenska biståndspolitik.

Lena Klevenås tog upp flera allvarliga miljöproblem. Tiden tillåter inte att jag håller en lång utläggning om detta, men vi kan vara överens om att både avfallsproblematiken och klimatförändringarna är stora problem. Regeringen har just presenterat ganska omfattande, viktiga och genomarbetade förslag för att bidra till att lösa dessa problem, inte lösa dem en gång för alla,

men för att bidra till att vi börjar röra oss i rätt riktning. Jag tänker på de propositioner som brukar benämnas klimatpropositionen och kretsloppspropositionen.

Låt mig slutligen säga att jag på en punkt inte har samma uppfattning som Lena Klevenås: Jag menar inte att om vi struntar i tillväxten i den utvecklade världen, så förbättras därmed möjligheterna att få en bra miljö. Jag menar att det förhåller sig precis tvärtom. Det finns ett positivt samband mellan uthållig ekonomisk tillväxt och miljöförbättringar. Skall vi kunna lösa problemen med fattigdom och miljöförstöring, är det mycket centralt att vi också skapar mer resurser för det arbetet och ger de människor som i dag är fattiga och därför delvis överutnyttjar och förstör miljön möjlighet att komma ur sin fattigdom.

Det problemkomplex som Lena Klevenås tar upp är ett – kalla det så – plussummespel. Alla kan vinna på det. Vad som krävs för att vi skall kunna börja röra oss i rätt riktning är dels en uthållig tillväxt i de industrialiserade och utvecklade länderna, därför att det skapar resurser som bidrar till bättre teknologi och minskad miljöförstöring i hela världen, dels aktiva internationella insatser, så att våra kunskaper och våra marknader och teknologier blir tillgängliga för de länder som ännu inte har tillgång till detta.

Anf. 29 LENA KLEVENÅS (s):

Fru talman! Jag känner mig som ett u-land i förhållande till ett i-land. Mina resurser räcker inte, och min tid räcker inte gentemot finansministern, som har dubbelt så lång tid på sig som jag. Det är alltid så i ett konkurrensförhållande att den som har mest vinner.

Den exponentiella tillväxtkurvan korrelerar mycket väl med utvecklingen av avfallsproduktion per individ. Den står mycket väl korrelerad med uttag av råvaror och energi från naturen. En sådan tillväxt som inte gör slut på jordens ändliga råvaror, resurser och energi har vi ännu inte sett. Det finns dock tendenser åt det hållet, men begreppet och strävan att hela tiden växa stämmer inte. Det hela går inte ihop.

Mellan 30 000 och 60 000 människor – siffran varierar, för så dålig är statistiken och så litet är ett barns liv värt i tredje världen, att vi inte ens vet hur många det är – svälter ihjäl varje dag. Det är någonting som vi i stort sett förtränger och struntar i. Jag förstår inte av finansministerns eller av några traditionella ekonomers sätt att tänka hur tillväxten i Sverige skall kunna leda till att människor i u-världen får det bättre, när vi genom vårt bistånd för varje krona får tillbaka två kronor. Hur skall det gå till? Skall tillväxten kunna lösa alla miljöproblem när den också har skapat alla miljöproblem?

Jag erkänner att tillväxten och teknikutvecklingen löser många miljöproblem. När vi fick katalysatorer på bilar minskade en del utsläpp. Men antalet bilar ökade samtidigt. Då blev hela effekten uppäten. Problemet är också det som kommer från bilar och industriell produktion som inte är gift men som vi inte kan få bort, nämligen koldioxidutsläppen. Vi håller på att gå mot en klimatkatastrof. Hur skall vi kunna fortsätta med dessa utsläpp och samtidigt säga: U-världen skall ha ekonomisk tillväxt? Jag vill att det skall vara tillväxt där, men då måste vi ju ge u-länderna utrymme att öka sin tillväxt. Vilka skall u-länderna exploatera? Vart skall dessa människor utvandra?

Vilka länder skall u-länderna lägga under sig? Vems råvaror skall de ta i anspråk för att åstadkomma den tillväxt som vi i den här delen av världen har fått?

Mina avslutande frågor: Varför stagnerar man, om man stannar upp? Har vi stagnerat i växten, när vi har blivit vuxna? Varför kan man inte ha en ekonomi i balans, en ekonomi som är mogen, en ekonomi som kan fungera och är uthållig? Varför innebär det en stagnation, om man stannar upp när man har vuxit färdigt? Tillväxten har skapat många problem, och det gör den fortfarande. Den skapar ökande klyftor. Om det blir mer ökande klyftor på jorden, blir de sociala problemen större. Då kommer vi inte att ha någon bra framtid.

Anf. 30 Finansminister ANNE WIBBLE (fp):

Fru talman! Om Lena Klevenås blir litet ledsen för att jag får litet mera taletid, kan vi föra den här diskussionen vid ett senare tillfälle.

Jag vill påpeka att det är sant att tillväxt tidigare skedde under litet galna förutsättningar och bidrog till miljöproblem, vilket jag också sade i mitt förra inlägg. Det betyder inte att det med nödvändighet förhåller sig så. Vi vet faktiskt mera nu. De teknologiska kunskaper som vi har och som vi forskar för att öka kan skapa en tillväxt som kan bidra till att förbättra miljön. Jag tror i själva verket att detta är helt centralt. Det räcker med att titta på hur verkligheten ser ut. När den utvecklingen i den industrialiserade världen var dålig, stod stilla eller minskade, bidrog ju inte detta till att miljön förbättrades någon annanstans. Det försämrade miljön i vår egen del av världen och bidrog till mycket kraftiga minskningar i resursöverföringen till u-världen. Förutsättningarna för att lösa både fattigdomsproblem och miljöproblem blev alltså sämre. Detta vore en sällsynt olycklig utveckling. Jag menar att förutsättningarna för att vi skall kunna bidra till att lösa miljöproblemen och förbättra miljön är att vi har en vettigt sammansatt men positiv ekonomisk utveckling.

Jag menar inte att ekonomisk tillväxt är detsamma som exploatering av den ena eller andra råvaran, utan ekonomisk tillväxt – enligt de tankebanor som tillämpas i många av världens fattiga länder – handlar om att försöka utnyttja detta med att människor fungerar på ett visst sätt och behöver stimulanser och morötter för att de skall utnyttja miljön på ett korrekt sätt, dvs. att man försöker att hitta instrument så, att människor inte överutnyttjar resurser, utan att de använder sig av det som ibland kallas för marknad och liknande. Det är en av de saker som jag tror är oerhört central för att vi i Sverige skall kunna ge ett litet men ändå positivt bidrag till både den ekonomiska tillväxten och miljöförbättringen, inte bara i vårt eget land utan även i u-länderna.

Det handlar om en vettig utveckling här hemma och aktiva internationella insatser, rätt typ av biståndsinsatser inriktade på att skapa förutsättningar för att öka inkomsterna och minska fattigdomen och därmed miljöförstöringen. Det handlar vidare om att i olika internationella forum – inte minst inom EG:s ram, där vi som medlemmar får större möjligheter – utöva påtryckningar så, att även andra länder ökar sina insatser för att stärka de positiva sambanden mellan tillväxt och miljöförbättring.

Prot. 1992/93:79
19 mars 1993

Svar på interpellationer

Anf. 31 DANIEL TARSCHYS (fp):

Fru talman! Jag har med stort intresse lyssnat till den här debatten. Vi arbetar i utrikesutskottet just nu med biståndsbudgeten. Det är ju det sorgliga läget att den är mindre i år än vad den har varit tidigare. Anledningen till att den har minskat – och det har skett i samförstånd mellan de stora partierna – är att landets ekonomiska läge är sådant att det är svårt att loss göra de resurser som skulle behövas. Det har helt enkelt inte varit någon tillväxt under de senaste åren, vilket har skadat vår biståndspolitik.

Det måste vara omväxlande för finansministern, som till vardags får stå till svars för att landet inte har någon tillväxt, att här och nu anklagas för en exponentiell tillväxt. Var, Lena Klevenås, finns denna exponentiella tillväxt?

I Östeuropa minskar för närvarande bruttonationalprodukten med 20 %. I Sverige har vi i tre år haft total stagnation. I åtskilliga andra västländer är utvecklingen precis densamma. Väldigt många av våra allvarliga sociala problem och också miljöproblem har ett samband med den stagnation som vi håller på att gå in i. Det uppstår utomordentligt många skadeverkningar när ekonomin i västvärlden är så svag som den nu är. Till det som har skadats hör biståndsviljan. Många länder i världen gör precis som Sverige, de skär ner sitt bistånd till den fattiga världen. Det är verkligheten inte till nytta för u-länderna.

Tanken bakom Lena Klevenås resonemang är – som Anne Wibbe mycket riktigt säger – att det hela är ett nollsummespel, dvs. att tillväxt i den rika världen sker på den fattiga världens bekostnad. Detta synsätt delas av allt färre personer och knappast av några experter. Det är alldeles klart att det kan ske en utveckling, en tillväxt i den tredje världen, samtidigt som det sker en positiv tillväxt i den rika världen. Det skall naturligtvis vara en vettig tillväxt. Både i u-världen och i i-världen måste vi sträva efter en vettig och förständig tillväxt. Varje tillväxt är självfallet inte av godo. Men det är fullt möjligt att ha en tillväxt som leder till en bättre levnadsstandard och en högre livskvalitet, samtidigt som miljön kan förbättras. Under 80-talet lyckades vi i Sverige få en viss tillväxt, samtidigt som vi kunde bekämpa en rad olika miljöfaror. Utsläppen av en hel del farliga ämnen minskades, samtidigt som bruttonationalprodukten ökade. Nu är vi i ett annat läge med stagnation i landet, som medför att en rad problem dyker upp.

Min enkla fråga till Lena Klevenås är: Var pågår den exponentiella tillväxten, som hon talar om?

Anf. 32 LENA KLEVENÅS (s):

Fru talman! Den exponentiella tillväxten pågår i världsekonomin. För tillfället är det kris i denna tillväxt. Man försöker nu med alla medel att få fart på tillväxten igen.

Den exponentiella tillväxten har funnits i Sverige under de hundra år som har gått, bortsett från de två tre senaste åren. Denna tillväxt har varit i genomsnitt 2 %. Om tillväxten ökar med t.ex. 2 % varje år, blir det en större summa att räkna på för varje år som går. I år ligger vår BNP på 14 000 miljarder. Med 2 % tillväxt nästa år kommer BNP att uppgå till 14 028 miljarder, och med 2 % på 14 028 ökar BNP ytterligare. Det är därför som det blir en tillväxt i världsekonomin som ökar exponentiellt eller logaritmiskt.

Ett annat problem när man diskuterar tillväxt är att det finns tre olika sorters tillväxt. Det finns den biologiska, helt naturliga tillväxten. Man föds, växer upp, är vuxen och sedan dör man. Det finns den lineära tillväxten, där insatsvarorna ger en tillväxt i form av en rak linje. Man får ut mera än vad man sätter in i motsvarande mängd. Sedan finns det också den exponentiella tillväxten, som är förödande och leder till en katastrof på sikt. Det tydligaste exemplet är befolkningsutvecklingen. Ett annat exempel är vår konsumtionsexplosion. Det finns ett bibliskt uttryck som kan användas i det här sammanhanget, nämligen: Det är lättare att se grandet i broderns öga än bjälken i sitt eget. Vi ser alltså att befolkningen i u-världen växer, men vi ser inte att vår konsumtionsexplosion leder oss till ett fördärv.

Jag skall citera ur en bok där Bengt Hubendick är citerad. Boken heter Optimum. Det är en fin bok med en fin titel, som betecknar någonting som jag skulle vilja att man uppnådde, att man utnyttjar råvaror, kapital och mänskliga resurser på ett optimalt men inte maximalt sätt.

”Det som kallas kapital men som ofta bara är talmassor, kommer att globalt stiga med miljoner dollar varje dag. Det paradoxala är att för att upprätthålla denna ständigt ökande talmassas cirkulationsbehov måste vi producera och konsumera allt snabbare. Men både produktion och konsumtion betyder degradering av energi och material, alltså att det reala kapitalet minskar. Just detta, pådrivet av räntesystemet, är själva grunden till vår resurs- och miljöförstörelse. Det kan helt enkelt inte gå i längden.”

Det är sådana experter som jag litar på, Daniel Tarschys, och inte på de experter som säger att vi kan växa utan att det sker på bekostnad av den fattiga delen av världen. Även om experterna konstaterar det, kan vi med egna ögon se att den tillväxt som har skett har skett på bekostnad av tredje världen. Vi måste upphöra med den typen av tillväxt.

Anf. 33 DANIEL TARSCHYS (fp):

Fru talman! Lena Klevenås talar om ett helt sekel i svensk historia. Det är den tid under vilken industrialismen har brutit fram, under vilken vi har kunnat betvinga ett väldigt hårt fysiskt arbete och kunnat få ett arbete där maskiner tas till vår hjälp. Det är den tid då vi har fått en stor tjänsteproduktion. En mycket stor del av befolkningen har lämnat jordbruket och så småningom också industrin. Dessa människor finns i dag inom olika tjänstenärningar. För att tala om senare decennier är det en period då kvinnorna har fått möjlighet att själva arbeta och att inte vara underordnade mannen. Det är den tid då vi har kunnat ge barnomsorg och äldreomsorg. En mängd olika behov har kunnat täckas under denna period. Hur har detta kunnat täckas? Jo, genom att samhället har fått större resurser.

Under denna period har vi också kunnat öka vårt bistånd till tredje världen. Om man går tillbaka 30 år i tiden fanns det inget svenskt bistånd. I dag ger vi ett betydande bistånd till utvecklingsansträngningarna i tredje världen. Detsamma gäller för andra industriella länder. Det är genom den tillväxt som har skett i den rika världen som man i dag kan stödja utvecklingsansträngningarna i tredje världen. Därigenom har man på en rad områden kunnat underlätta livet och utvecklingsansträngningarna för människor som lever i extrem fattigdom. Det är inte fråga om något konkurrensförhållande.

En extra arbetad timme i svensk äldreomsorg innebär inte att någon i Afrika eller Asien blir fattigare. Jag tror att denna något osmälta kombination av ekologi och marxism som ligger bakom Lena Klevenås interpellation och inlägg i denna debatt skulle förtjäna en ytterligare bearbetning.

Anf. 34 Finansminister ANNE WIBBLE (fp):

Fru talman! Jag skall inte göra några invändningar mot den diskussion som här har förts. Jag kan bara konstatera att vad Lena Klevenås än tycker så är det tilltron till det positiva sambandet mellan ekonomisk utveckling och miljöförbättring som ligger till grund för svensk internationell politik och svensk biståndspolitik. Det gäller inte bara nu, utan så har det varit under ett antal år. Vi har med den nuvarande inriktningen kraftigt förstärkt de miljöförbättrande inslagen i denna politik. Men den grundläggande tanken att det skulle finnas någon sorts motsättning mellan tillväxt och miljöförbättring är Lena Klevenås mycket ensam om.

Jag skall inte upprepa de argument som jag nämnde tidigare, men ett mycket slående faktum är att när det går dåligt i den utvecklade delen av världen, medför det minskade resurser till bistånd och annat, och därmed också en mycket sämre utveckling i de fattiga delarna av världen. Det finns många exempel på hur en klok ekonomisk tillväxt i den rikare delen av världen underlättar och förbättrar möjligheterna att komma till rätta både med bristande tillväxt, dvs. fattigdom, och med miljöproblem, vilket kommer hela världen till godo. Detta är i mycket hög grad en politikinriktning som rätt utformad är till gagn för alla, dvs. vi kan faktiskt alla få det bättre både vad gäller vanlig materiell standard och vad gäller miljön. Lyckligtvis kommer inte det negativa synsätt, som Lena Klevenås ger uttryck för, att leda till någon förändring av den svenska politiken på det här området.

Överläggningen var härmed avslutad.

4 § Hänvisning av ärenden till utskott

Föredrogs och hänvisades
Propositionerna
1992/93:140 och 205 till jordbruksutskottet

Motionerna
1992/93:Bo37–Bo42 till bostadsutskottet
1992/93:So31 och So32 till socialutskottet
1992/93:Sf25 och Sf26 till socialförsäkringsutskottet
1992/93:Jo24–Jo48 till jordbruksutskottet

Anmälades och bordlades

Propositionerna

1992/93:185 Tobakslag

1992/93:186 Kontroll över ämnen som kan användas vid olaglig tillverkning
av narkotika m.m.

1992/93:188 Ändring i lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet

Skatteutskottets betänkande

1992/93:SkU23 Anslag till Tullverket, m.m.

Utrikesutskottets betänkande

1992/93:UU23 Frihandelsavtal mellan EFTA-staterna och Rumänien, m.m.

Socialförsäkringsutskottets betänkande

1992/93:SfU13 Studiestöd

Utbildningsutskottets betänkande

1992/93:UbU8 Bidrag till viss verksamhet inom det kommunala skolväsen-
det

Trafikutskottets betänkanden

1992/93:TU20 Omstrukturering av det svenska ägandet i Scandinavian Airli-
nes System (SAS)

1992/93:TU38 Tidigareläggning av investeringar i trafikens infrastruktur

Näringsutskottets betänkande

1992/93:NU22 Kreditupplysningslagen

Arbetsmarknadsutskottets betänkanden

1992/93:AU8 Anslag till Arbetsmarknadsdepartementet m.m.

1992/93:AU10 Statliga arbetsgivarfrågor

1992/93:AU11 Arbetsmarknadspolitik

1992/93:AU12 Arbetslivspolitik

1992/93:AU17 Vissa frågor om arbetslöshetsförsäkringen

Bostadsutskottets betänkanden

1992/93:BoU7 Utökat älvskydd

1992/93:BoU10 Ett program för reparation, om- och tillbyggnad av bostäder
m.m.

1992/93:BoU12 Rennäringslagstiftningen, stöd till rennäringen m.m.

1992/93:BoU13 Bidrag till fonden för fukt- och mögelskador samt till åtgär-
der mot radon i bostäder

1992/93:BoU14 Anslag till Lantmäteriverket och Centralnämnden för fastig-
hetsdata m.m.

6 § Anmälan om frågor

Anmälades att följande frågor framställts

den 18 mars

1992/93:466 av *Lars Stjernkvist* (s) till statsrådet Bo Lundgren om bostads-subventionerna:

Haninge- och en rad andra kommunala bostadsföretag, ett stort antal bostadsrättsföreningar och många enskilda villaägare och andra boende, brottas med till synes oöverkomliga ekonomiska problem. En viktig orsak är att regeringens bantning av boendesubventionerna hittills i första hand drabbat dem som bor i nyare hus.

Nästa år skall subventionerna bantas med ytterligare 3 miljarder. Regeringen vill att även dessa hämtas hos dem som redan bor dyrast och som redan tvingats bära den tyngsta bördan.

Enligt pressuppgifter har åtminstone ett regeringsparti, Folkpartiet, börjat tänka om. Det visar att allt fler förstår vilka oerhörda konsekvenser det får för enskilda och för företag om nedskärningarna ensidigt drabbar dem som inte längre har några marginaler kvar.

Vilka åtgärder är statsrådet beredd vidta för att förhindra att situationen förvärras för dem som bor i hus byggda under senare år?

1992/93:467 av *Göran Magnusson* (s) till statsrådet Bo Lundgren om åtgärder för att förhindra att bostadsrättsföreningar går i konkurs:

Konkurs för nya bostadsrättsföreningar? Allt fler människor känner av de brant stigande boendekostnaderna. Särskilt hårt slår regeringens bostadsbeslut mot nyare bostadsrättsföreningar, eftersom dessa inte kan fördela bördorna på ett större bestånd inkluderande även gamla fastigheter. Förhållandet är oberoende av vilken riksorganisation föreningen är ansluten till. Tiden Bo bättre, som är organ för SBC, skriver om bostadsrättsföreningen Lästens boendekostnadsutveckling från 1988 till 1993, där årsavgiften stigit med drygt 70 %. Föreningens egen kalkyl över regeringens bostadsbeslut för tiden fram till sekelskiftet visar på fortsatt kraftig kostnadsstegring. Denna bostadsrättsförening är långt ifrån unik; många bostadsrättshavare lever i oro och ovisshet för sin bostad och sin hushållsekonomi. I Bo bättre skriver redaktören vidare: "Gör något, Bo Lundgren! En anpassning av i och för sig angelägna åtgärder till vad de boende mäktar med vore rimligt – Brf Låsten ifrågasätter om de beslutande varit fullt medvetna om konsekvenserna av sina beslut!"

Min fråga är:

Avser statsrådet att göra något för att mildra effekterna av bostadsbesluten så att konkurser i bostadsrättsföreningar och raserad hushållsekonomi kan undvikas?

SAS/Linje-flyg har beslutat att minska antalet flygturer på linjen Visby – Arlanda. Skälet anges vara försämrade lönsamhet till följd av avreglering och konkurrens från andra bolag. Det väl kända faktum att Gotlands kommunikationsmöjligheter med fosterlandet är hänvisade till flyg eller färja borde medföra att Visbylinjen prioriteras vad gäller turtäthet och prissättning.

Hela övriga Sverige har möjliga alternativ med bil och tåg, vilka inte står till buds för resenärer till/från Gotland.

Jag vill därför fråga kommunikationsministern:

Avser statsrådet att föra överläggningar med SAS/Linje-flyg för att motverka ytterligare försämringar av Gotlands flygförbindelser, eller på vilket annat sätt anser statsrådet att nu gällande trafikpolitiska mål kan upprätthållas?

1992/93:469 av *Inger Hestvik* (s) till justitieministern om svensk medborgares rätt till pass:

Många började glädja sig åt att man äntligen lyckats börja röja i det träsk som sex-turismen till bl.a. Thailand utgör. Besvikelsen blev därför stor när den gripne 66-åringen fick ett nytt pass utskrivet av den svenska ambassaden, något som gjorde det möjligt för honom att lämna Thailand.

Sveriges ambassadör i Thailand menar att svenska passlagen är utformad så, att hon var skyldig att utfärda detta pass.

Min fråga till justitieministern blir alltså:

Måste inte de svenska passlagarna ses över så att svenska myndigheter kan vägra att utfärda ett nytt pass åt en person som är frihetsberövad i ett annat land?

1992/93:470 av *Patrik Norinder* (m) till jordbruksministern om användningen av s.k. kodressörer:

Enligt djurskyddsförordningen från 1988 får s.k. kodressörer ej användas. Dispenser i befintliga stallar gäller till den 31 december 1993.

Enligt en artikel av docent Bo Pehrson i Svensk Veterinärtidning hävdar författaren att förbudet mot användandet av kodressörer måste upphävas av djurskyddsskäl. Viktiga fakta har tillkommit som visar att förbudet med nuvarande kunskap är förkastligt – från djurskyddssynpunkt.

Avser statsrådet vidta åtgärder för att förbättra djurskyddet genom att upphäva förbudet mot s.k. kodressörer?

1992/93:471 av *Göthe Knutson* (m) till statsrådet Bo Lundgren om det statliga bolaget Securum:

Enligt tidningen Expressen har f.d. styrelseordföranden i Nordbanken, Björn Wahlström, fått någon form av anställning i statliga bolaget Securum,

företaget som med 24 miljarder kronor från staten skall städa upp efter främst Nordbankens katastrofaffärer. Enligt Expressen hade "bankminister" Bo Lundgren inte fått information om det anmärkningsvärda engagemang av Björn Wahlström.

Vidare har det i bl.a. TV:s program Glashuset berättats hur f.d. chefer i ett konkursat stort norrländskt fastighetsbolag anställts av Securum där de bl.a. kan få syssla med städningen efter sina egna katastrofaffärer. TV-teamet släpptes dock inte in i konkursbolagets kontor.

Detta är ett par exempel på märkligheter i hägnet av bankkrisen.

Vilka åtgärder avser statsrådet att vidta för att Securums olika engagemang skall kunna utföras med den oväld och integritet som uppdraget kräver?

1992/93:472 av *Bertil Måbrink* (v) till näringsministern om Östtimor:

Enligt uppgift undertecknade Sverige den 17 september 1992 ett avtal med Indonesien om främjande och skydd av investeringar, i vilket indonesiskt territorium definieras på ett sätt som synes inkludera Östtimor.

Östtimor annekterades 1976 av Indonesien. Detta införlivande har emellertid inte erkänts av FN och inte heller av Sverige.

Jag vill därför fråga näringsministern:

Innebär investeringsavtalet med Indonesien ett svenskt erkännande av Östtimor som indonesiskt territorium?

1992/93:473 av *Bertil Måbrink* (v) till statsrådet Alf Svensson om Uriprojektet i Kashmir:

Konflikten i Kashmir har skärpts på sistone, inte minst genom det tilltagande våldet mellan hinduer och muslimer i Indien efter stormningen av moskén i Ayodhya och den växande spänningen mellan Indien och Pakistan.

Enligt en lokal människorättsorganisation hade 3 900 människor dödats av indiska trupper t.o.m. 1992, 470 kvinnor våldtagits och över 17 000 arresterats. Amnesty International har rapporterat om våldet i Kashmir – senast den 5 mars om en man som torterats i tio dagar så svårt att båda hans underben måst amputeras.

I Kashmir pågår det SIDA-stödda Uriprojektet. Arbetet vid kraftverket lades ned åtta månader 1991 efter bortrövandet av två svenska projektanställda.

Jag vill fråga bistandsministern:

Hur kommer genomförandet av Uriprojektet att påverkas av det försämrade säkerhetsläget i Kashmir?

7 § Kammaren åtskildes kl. 10.56.

Prot. 1992/93:79
19 mars 1993

Förhandlingarna leddes av talmannen.

Vid protokollet

LISBET HANSING ENGSTRÖM

/Gunborg Apelgren

Innehållsförteckning

Fredagen den 19 mars

1 § Svar på interpellation 1992/93:83 om Mellanöstern	1
Utrikesminister Margaretha af Ugglas (m)	
Hans Göran Franck (s)	
Kent Carlsson (s)	
Viola Furubjelke (s)	
Karl-Erik Svartberg (s)	
2 § Svar på interpellation 1992/93:87 om Sveriges stöd till fredspro-	
cessen i El Salvador	9
Utrikesminister Margaretha af Ugglas (m)	
Viola Furubjelke (s)	
Hans Andersson (v)	
Karl-Göran Biörsmark (fp)	
3 § Svar på interpellation 1992/93:85 om den ekonomiska tillväxten	
som målsättning	18
Finansminister Anne Wibble (fp)	
Lena Klevenås (s)	
Daniel Tarschys (fp)	
4 § Hänvisning av ärenden till utskott	28
5 § Bordläggning	29
6 § Anmälan om frågor	
1992/93:466 av Lars Stjernkvist (s) om bostadssubventionerna	30
1992/93:467 av Göran Magnusson (s) om åtgärder för att för-	
hindra att bostadsrättsföreningar går i konkurs.	30
1992/93:468 av Gunhild Bolander (c) om Gotlands flygförbin-	
delser	31
1992/93:469 av Inger Hestvik (s) om svensk medborgares rätt	
till pass	31
1992/93:470 av Patrik Norinder (m) om användningen av s.k.	
kodressörer	31
1992/93:471 av Göthe Knutson (m) om det statliga bolaget Se-	
curum	31
1992/93:472 av Bertil Måbrink (v) om Östtimor.	32
1992/93:473 av Bertil Måbrink (v) om Uriprojektet i Kashmir	32

